

BIBLIOGRAFIA

- Aizkibel, J. F., *Diccionario basco-español* (1883-1885).
Anabitarte, A., *Donostia* (EUSKERA, 1933).
Añibarro, Fr. P. A., *Voces vascongadas* (1963). (XVIII. mendearen azke-naldian egina).
Azcue, D., *Mi pueblo ayer* (1932).
Azkue, R. M., *Diccionario Vasco-Español-Francés* (1905-1906).
Caro Baroja, J., *Los vascos y la historia a través de Garibay* (1972).
Estornés, B. eta Goicoechea, J. I., *Diccionario Auñamendi Español-Vasco* (1965 ss.).
Euskaltzaindia, *Batasunerako Hiztegia* (EUSKERA, 1968).
Euskaltzaindia, *Zortzi urte arteko Ikastola Hiztegia* (EUSKERA, 1975).
Landuchio, N., *Dictionarium Linguae Cantabricae* (1562).
Larramendi, M., *Diccionario Trilingüe* (1745).
Letona, J., *Mondragón: sus calles* (1975).
Lhande, P., *Dictionaire Basque-Français* (1926).
Michelena, L., *Apellidos vascos* (1953).
Michelena, L., *Textos arcaicos vascos* (1964).
Mugartegi, J. J., *La Villa de Marquina* (1927).
Múgica, P., *Diccionario Castellano-Vasco* (1965).
Múgica, S., *Curiosidades Históricas de San Sebastián* (1900).
Múgica, S., *Las calles de San Sebastián* (1919).
Villasante, L., *Axularren Hiztegia* (1973).

AHAIDEGO IZENAK

1977 - 27 - V

J. M. Satrustegi

Herri jakintza aztertzerakoan ahaidego izenak behin baino gehiagotan ateratzen zaizkigu. Hitz oso ezagunen aldaketak besterik ez dira, batzutan; eta egundaino jaso ez diren esaerak, besteetan.

Neuk baditut han hemenka jasotako batzu eta, hiztegia berriztatzen denerako jakingarri izango direlakoan ekartzen ditut.

Iturriei begiraturaz, hiru mailakoak dira: 1) Egunoroko hizkuntzan herriak ibiltzen dituenak, 2) Esaera zaharretarik jasotakoak, eta 3) Antxiñako idazki eta bildumatakoak.

1. HERRIAK DAKIZKIENAK

1. Ehazkide. Ezkontzaz familian sartua.

Euskal hiztegietan ez dut aurkitu, baina Urdiainen erabiltzen dute. Bost edo sei emakumerengandik jaso ditut hemen dakarzkidan berriak. *Ehazkiya* esaten dute berek. Batek, berriz, *ehazkiria* zela esan zidan.

Zer esan nahi duen galdetzean, era bietako erantzunak izan ditut: Hitzari buruz, *ehazki*, eraskin bezala hartzen dute (añadido). Erantsia. Esan nahiari buruz, beste alde, norbaiten ezkontzaz familian sartu dena. Adibidez, "ni naiz etxe hontan ehazkiya, kanpokua", aitortu zidan batek.

Hitzaren mugak ikasi nahi nituen, azkenik; ezkondua bera bakarrik zen ehazkidia, ala bere ahaideak ere bai. Erantzunak ez dira berdinak izan. Batentzat, ezkonkidearen

gurasoekin etxe berean bizi dena. Beste guzien iritzian, etxean bizi ala etxetik kanpo, ezkontzaz familian sartutakoa izango litzateke ehazkide.

Ahaide kontua: Manu ezkontzen bada etxera, Mari izango da etxeoandere ehazkidia. Mariren senideak goinatu dira Manurentzat, eta berdin honenak bere emaztearentzat. Manuren anai arrebak, baten ustez, Mariren anai arreben *goinatu ehazkiyak* dira. Bigarren batek zioenez, berriz, baten eta bestearen senideak ez dira deus elkarren artean. Norberak ahaidegoa nola hartu duen, hala erantzuten zuen.

Senarraren osabak, dudarik gabe, emaztearen *osaba ehazkiak* dira. Eta berdin emaztearenak, senarrarentzat. Emakume gazte batek honako argibide hau eman zidan: Ezkondu berrien ni hauzalanea fan eta, Bautista, (senarraren osaba) Ayuntamendukoa zen.

—Bautista! hotsegin nean nik, beti bezala.

—Espea nunan bai hori! esan zidan berak denen aurrean. Klaro *tio ehazkidia* nun eta! Erderaz, *tio de mi marido*, borobildu zuen emakumeak.

Ez nion galdetu baina, osaba sartzen bada, dudarik gabe izeko ere ehazkidetan sartuko da. (Urdiainen izebari *izeko* eta *izko* esaten diote).

2. Berekide. Odoleko ahaidea.

Kanpotik datorrena etxeoekin bereizteko *ehazkide / berekide* hitzak ibiltzen dituzte Urdiainen. Haserre eta istiluak familian sortzen direlarik ikusten da hobekienik: *berekiya data! Otsoak ez omen du bere aragirik jaten*, entzun izan diet.

Behekiya, behekiyek esan ohi dute berek. Ez dute asko aipatzen hitz hau. Antonia Galarza, 50 urtekoak, hau zioen duela bizpalau ilabete: “Behekiyak odolezkuek diranien esaten da. Arboletan ere bada hitz hori. Gaztaina berezko kimatik datorrenien *behekiya* da; ez da txertua. Gaztain goizterra *oritxua* deitzen da, eta *berdia* esaten zaio berandukoari. Behekiyak ez dira ez oritxuek eta ez berdiek; erdikuek.” (A. G. 50 urte, 5.5.1977).

Hitz hau ere ez dut aurkitu hiztegiatan.

3. Gueskide. Consuegro.

Oso zabaldurik dago gaur ere Urdiainen. Lehenbiziko aldiz entzun nuen garaian, emakume arteko jolasa zen: "ezkondu bat hiltzen dan garaian gueskidiak egiten dau aurrugiya". *Aurrugiya*, hileta elizkizunetan etxekoen aldia egiten duena da. Beste eginkizun batzuen artean, ogia eskaintzen du meza denboran.

Gero beste batzuei galdetuz ikasi dut, ezkondu bien aita amek direla gueskide elkarren artean.

Aldien batez *ueskide* ere jaso dut. Mugikak *guraskide* dakar; gizonezkoarendako, honela dio: "*Consuegro*: guraskide, aubakide, aitaxekide." "*Consuegrar*: guraskidetu, aubekidetu."

Dirudienez, Mugikaren bilduman gizonezkoentzat eta emakumeentzat hitz bereziak izango lirateke. Honela dio:

"*Parentesco* de suegros entre sí = guaxkide, guaxki-
[dia AN."
de suegras entre sí = giñarrebakide, aubeki-
[de."

Emakumezkoen esaera hau nun jaso den ez du adierazten. Beste alde, *consuegro*, aubakide bezala eman du; eta *consuegra*, aubekide. Ez dirudi, beraz alde haundirik badagoenik.

Urdiainen, nola nahi dela, bereizketarik gabe ezkonduen aita amak dira gueskide.

4. Kide. Adin berekoa.

Atzizki bezala aurkitzen dugun *kide* hitza, bakarrik ere erabiltzen dugu Urdiainen. *Kidia*, adin bereko jendea da; kintoa. Neska mutilak, urte bereko guziak dira kideak; *kidiek* esaten dute berek.

5. Bizi-alarguna. Ezkontza hautsi duena.

San Martinek esan zidan zenbait tokietan ezkonlagunagandik berezirik dagoenari *bizi-alarguna* esaten zaiola.

6. Ezkon-arreba. Goinata, goinatia.

Justo Garatek honela idatzi zidan duela zenbait ilabete: "Nere *ezkon-arreba* Lizarraldeko eman zidan zure argazki bat..." (6.1.1977).

Ezin dut esan ohitura zaharreko hitzak diren azkeneko biak, ala berriak. Ahotan dabiltz, behintzat, eta egokiak dira.

II. ESAERA ZAHARRETARIKOAK

7. Askazi. Jendaki, ahaide.

Otoitz bat jaso nuen Luziaden ahaidego hitzekin osotarik dagona. Ohera joaterakoan esan ohi zuten. Honela dio:

*"Mauma, gaur enuk hire beldur loan ez ihatzarrian.
Jinkua diat aita, Anderdena Mari ama,
Jandonahani gazaita, Jandona Petri kusi:
Horiek danak ditinau askazi,
loiten ahal diau ausarki"*. (Shaidu baserrian. Mari zaharrak, 1959).

Otoitz ttipi honetan ditugun aipamenak sanduenak dira alde batetik; eta hoiekilako ahaidegoarenak, bestetik. *Jinkua*, Luzaideko mintzairan, Jaungoikoa da. *Jandonahani* = Jaun done Johane edo Señor San Juan. *Jandona Petri* = Jaun done Petri, Señor San Pedro.

Ahaidego hitzetan, *gazaita* datorkigu, padrino. Bordel bertsulariaren kantuetan bada bat gazaitaz mintzo dena:

*"Oraiko gazaita ere ez du, ez, aisa xerkatu
Haurraren atxikitzeke anaia zuen galdatu;
Zorigaitzez, tenoreko hari zapata zilatu,
Hauzoko batek jasan du, hori ez da segetetu.
(Ikus, "Bordel Bertsularia" 96. orrian.)*

Askazi hitzean sartzen dira santuen ahaidego lokarriak. Denen bilduma da, beraz, askazi. Jendaki bezala. Gure aurrekoak.

Askazi, hala ere, zabalagoa da. Ez da bakarrik gure aurrekoekin dugun lokarria; gure atzetik datozkigukeena ere bai. On Joxemiel Barandiaranek beste esaera hau jaso zuen Ataunen:

“*Andra Geazi,
Ekatzu nere orrazi;
Bestela galduko ittut
Zure ondorengo azkazi*”.

Askazi, dio Azkuek, 1) Pariente. Askazi urranak, parientes próximos. 2) Simiente. 3) Doctrina. Askazi txarra zabaldu dau horrek.

Askazigo: parentesco. Askazigoaz dion kori bordaltu gabe. Ese está sin casarse por parentesco.

Askazgo: parentela. (Guk ahaidego esaten duguna.)

Askazitasun: parentesco.

Askazkunde, askazkunte: parentela.

Pierre Lhanderen hiztegian, lehenik *Askazi* = *parent* dator. Eta bigarren esaera, *askazi* = *race*. “Abrahamen askaziako”, de la race de Abraham”.

III. IDAZKI ZAHARRETAN DIRENAK

Hamaseigarren mendeko hauzi agirietan baditugu Nafarroan gauza jakingarriak. Esate baterako Utergan, Gares ondoan, ezkontza izkutuko baten berri ikasi dut. 1547an neska mutil pare batek elkarri ezkon fedea eman zion euskaraz. Hitz hauek esan zituen senargaiak:

*Nic Martin Y Joanna arçenaut neure alaroçaçat
eta hic arnaçan yre esposoçat,
eta prometaçen dinat ez verçe emazteric eguiteco y
vayçen
viçi nayçen artean eta guardaçeco lealtadea
ala fedee ala fedee ala fede. (1)*

8. Alaroça = esposa.

Alaroça, alarotza hitza ez dut hiztegieta aurkitu. Esanahia garbi dago; beti berdintsu eman ohi da garai haietan ezkon fedea eta *emazte* adierazi nahi du, ezkon-lagun.

(1) Promesa matrimonial del año 1547 en euskara de Uterga, F.L.V. 25 (1977) pág. 113.